

CRÒNICA D'ACTIVITATS

CIUTAT I URBANISME A LA CATALUNYA MEDIEVAL (i VI)

"Desenvolupament de l'urbanisme de muntanya al Pallars medieval"

En aquesta sisena i última entrega sobre "Ciutat i urbanisme a la Catalunya medieval", tema desenvolupat al llarg de les conferències portades a terme durant el Curs passat, ressenyarem a continuació la conferència donada el dia 18 de maig pel Sr. Albert Roig, que va parlar sobre "Desenvolupament de l'urbanisme de muntanya al Pallars medieval".

Voldríem comentar, breument, la denominació que fem en aquestes notes quan ens referim a les formes de poblament agrupat de muntanya i emprem el mot d'urbanisme. Hi ha investigadors que rebutgen la utilització d'aquest concepte si es parla de nuclis de població que no reuneixen la condició de ciutat.

Quan una comunitat de famílies organitza d'una forma preconcebuda l'assentament permanent dels seus habitatges individuals i s'estructura com una obra col·lectiva, creiem que és una forma clara d'urbanisme.

En tota la mediterrània i en concret en els actuals Països Catalans, es poden identificar, ja a partir de les etapes finals de la prehistòria (1000-800 aC.), formes urbanes notablement desenvolupades.

Precisament aquesta circumstància pensem comentar-la amb una mica més d'atenció, quan fem referència a les noves interpretacions que recentment hem fet en diversos despoblats.

L'àmbit geogràfic del nostre estudi es centra d'una forma generalitzada entre els dos Pallars, o sigui, una extensa regió que tot i que és una zona de muntanya presenta dos grans sectors molt diferenciat tant en el seu relleu com en el clima, com poden ser les terres planeres de la conca de Tremp o les llargues valls de vessants abruptes del Pirineu.

Aquests paisatges tan contrastats han condicionat al llarg del temps formes d'ocupació del terra molt diferenciades, i que han donat lloc a unes formes de vida pròpies.

Mentre que entre els nuclis de poblament de la conca, la incidència del món romà s'identifica clarament sobre formes antigues d'iberització, com en el cas, ja molt conegut, d'Isona, a les zones d'alta muntanya, i a partir dels congostos d'Erinyà i Collegats en amunt, els processos d'iberització i posterior romanització són del tot absents, en especial en tot el que fa referència a les formes de poblament.

Veiem doncs, com en aquests sectors pirinencs l'evolució del poblament segueix una seqüència singular, on amb una presència constant del poblament, aquest es manté en un lent procés de canvi des d'unes formes urbanes protohistòriques fins a unes etapes alt medievals ja plenament documentades a partir de les fonts escrites. Doncs bé, aquesta llarga seqüència (més de 2.000 anys) s'ha desenvolupat la seva pròpia evolució, lenta però constant, sense rebre influències dels contactes colonials mediterranis (per tant no hi ha iberització), com tampoc es rebrà l'impacte del món romà que va condicionar de forma definitiva les formes urbanes, pràcticament arreu dels països mediterranis.

Actualment, s'està portant a terme un estudi en despoblats antics tant dels Pallars com de la Ribagorça, i que amb una tasca ja iniciada fa un cert temps s'han pogut localitzar i estudiar, fins a l'actualitat, més d'una trentena de nuclis de poblament agrupat, tots ja abandonats d'antic i l'estudi dels quals ens està propiciant interessants aspectes sobre els orígens i l'evolució d'aquests assentaments humans a la muntanya.

Voldríem presentar doncs, amb una certa atenció, uns quants d'aquests conjunts darrerament estudiats, i que podrien ser la proposta per a un model tipològic de poblament de muntanya, d'un abast cronològic ampli, amb la presència d'elements materials i estructures urbanes que poden anar des dels segles VIII-VII aC. fins als moments del seu abandonament entre els segles XIII-XIV.

Dins la petita vall de Serradell, afluent pel marge esquerre del Flamicell i per sobre del poblet del mateix nom, s'obren, al peu d'unes cingleres de conglomerat, una sèrie de cavitats (Forat de la Bou, Esplugell, Sorta, Esplugallonga, Forat Negre). A l'interior d'una de les balmes s'identifiquen, encara, les restes d'un seguit de parets mitgeres, totes elles recolzades al fons de la cavitat i que corresponen a unes tretze cases, totes elles arrencades al front d'un sol carrer i protegides per un mur a tot el llarg de la boca de la cavitat. En superfície s'han identificat tant materials prehistòrics com medievals.

Dins encara del mateix sector que hem comentat, en el curs mig del Flamicell, hi ha per sobre del poblet de Brenui el turó de Puigforniu, que és un esperó de vessants abruptes situat a una alçada de 1.050 m., i a on es poden veure entre un gran pedruscall, les restes de murs d'habitacions i estrets carrerons, envoltat tot per un gran mur defensiu. Tant per la tipologia constructiva, com pels materials identificats en superfície, es podria avançar, per a aquest conjunt, una datació entre els segles VII-VIII, tot i que també s'hi han localitzat materials prehistòrics.

En una zona ja de més altitud, entre els boscos de l'antic terme de Baèn, s'alça a 1.422 m., i a prop del lloc de Sarroca, un esperó també dominant i abrupte que rep el nom de Cases Velles. On també entre un munt de carreus i pedres s'identifiquen un gran nombre d'estances i edificacions, amb una torre en el lloc més dominant i un ample mur que envolta la totalitat del despoblat. S'han localitzat testimonis d'un ampli marc cronològic, amb materials prehistòrics fins a alt medievals.

Prop del poblet de Rubió, s'està estudiant actualment un despoblat, possiblement el de més altitud que hem identificat fins ara. El lloc, conegut com Sta. Creu de Llacunes, és un alt turó situat a 1.683 m., que domina l'antic camí del Canto, últim accés de comunicació entre l'Alt Pallars i l'Alt Urgell.

El despoblat, que és de planta rectangular i de 3 hectàrees de superfície, ocupa la totalitat de la plataforma superior, on s'hi identifiquen els murs de les vivendes, els carrerons, una petita església amb absis semicircular, una torre circular, i tot el conjunt està encerclat per un mur de funció clarament defensiva, junt amb uns fossats oberts a la roca a tot el llarg dels costats de llevant i ponent, i parcialment en el costat de migdia, flanquejant l'únic portal d'accés al recinte.

En aquest poblat, s'han identificat també, com en la resta dels altres conjunts que hem comentat, materials que donen un amplíssim marge cronològic, amb elements protohistòrics fins a materials alt medievals.

Com a cloenda voldríem fer algunes consideracions sobre la seqüència de les formes d'urbanisme que en aquestes zones de muntanya es manifesten d'una manera singular.

Tot l'espai de temps que hi ha entre les etapes finals de la prehistòria fins a l'aparició dels primers registres documentals, és un amplíssim marge cronològic, uns 2.000 anys, del qual no sabem pràcticament res quan es fa referència a aquestes zones dels Pallars i l'Alta Ribagorça.

Veiem però, que amb tot el conjunt de despoblats que s'estan actualment estudiant a la zona, la identificació de materials antics dins els mateixos àmbits de poblament és quasi generalitzada. Però segurament el més sorprenent és la permanència d'unes formes urbanes i espacials que fa difícil, moltes vegades, situar el moment inicial de construcció.

Tots aquests despoblats presenten formes i solucions molt generalitzades, i que es poden resumir en un model característic.

Són assentaments defensius situats en llocs estratègics i dominants, amb vessants més o menys abruptes i envoltats per un mur de tanca on s'hi recolzen els habitatges de parets mitgeres. En aquesta estructura urbana tan simple s'hi identifiquen altres elements constructius, bàsicament de defensa, com torres, muralles-bastions, portals, fossats, i tot plegat fa que ja puguem identificar un urbanisme notablement desenvolupat.

Doncs bé, aquesta breu definició es pot utilitzar tant per definir un assentament del Bronze Final com un poblat medieval.

Tot això ens fa pensar en la urgent necessitat d'intensificar programes d'investigació sobre aquestes formes singulars d'urbanisme de muntanya.

Albert Roig i Deulofeu

BIBLIOGRAFIA

JUNYENT I SUBIRÀ, Eduard: *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*.— Edició a cura d'Anscari M. Mundó.— I.E.C. Memòries de la secció històrico-arqueològica. XLIV.— Barcelona, 1892.— XXXIII, 467 pàgines.

Aquesta obra és, potser, un dels treballs més destacats i cabdals que com a investigador i estudiós va preparar al llarg de trenta anys el nostre soci de mèrit Dr. Eduard Junyent (1901-1978). L'Institut d'Estudis Catalans va concedir el Premi Oliba (1948) a una primera redacció titulada *Cartulari d'Oliba, comte, abat i bisbe*, i va acordar publicar l'obra, però la seva edició va ajornar-se amb un intent, a la fi reeixit, d'assolir una publicació al màxim d'exhaustiva possible. Molts estudiosos van col·laborar en aquesta tasca de perfeccionament, però els anys van escolar-se i el Dr. E. Junyent va morir sense aconseguir portar a la impremta aquesta obra, fruit d'un treball de tota una vida. La secció històrico-arqueològica va creure's amb el deure moral d'aconseguir complir l'acord de publicació, però no fou fins l'any 1988, i a cura del Dr. A.M. Mundó, que va reprendre's la tasca d'edició, això sí, molt enriquida, del Cartulari d'Oliba.

Aquest llibre consta de dues parts, la primera és un diplomatari que ha reunit 164 documents (967-1064) que tenen el comte, abat i bisbe Oliba com a protagonista, completat per un apèndix amb la regesta de 70 documents, titulat *Donacions de béns fets al monestir de Ripoll durant l'abadiat d'Oliba*. La segona part consta d'una recopilació de 28 escrits literaris d'Oliba i 35 textos i notícies referents a Oliba. Aquesta breu notícia, informació del contingut, farà comprendre al lector la importància d'aquesta obra pel coneixement de la personalitat de l'abat i bisbe Oliba, i de la cultura i pensament del seu temps. Obra bàsica per a l'estudi de Catalunya en el segle XI, de la Catalunya del primer romànic, no solament de Ripoll o de Vic.